

TOMAS AKVINIETIS

SUMA PRIEŠ PAGONIS

TREČIOJI KNYGA. APVAIZDA. 78–83 SKYRIAI

Summa Contra Gentiles. Book III. Providence. Chapters 78–83

LXXVIII SKYRIUS

KAD PROTINGIEMS KŪRINIAMS TARPININKAUJANT,
KITUS KŪRINIUS VALDO DIEVAS

- [1] Kadangi dieviškajai apvaizdai priklauso pasaulyje palaikyti tvarką, o tinkama tvarka yra ta, kurioje nuosekliai leidžiamasi nuo aukščiausiųjų prie žemiausiųjų, tai būtina, kad dieviškoji apvaizda pagal tam tikrą nuoseklumą pasiektų pačius tolimiausius daiktus. Tas nuoseklumas yra toks, kad kaip aukštesnieji kūriniai yra žemiau Dievo ir jo valdomi, taip žemesnieji kūriniai yra žemiau aukštesniųjų ir jų valdomi. Bet iš to, kas jau pasakyta¹, matyti, kad tarp visų kūrinų yra aukštesnieji protingi kūriniai. Vadinasi, dieviškosios apvaizdos prigimtis reikalauja, kad kiti kūriniai būtų protingų kūrinų valdomi.
- [2] Toliau. Kiekvienas dieviškosios apvaizdos nurodymus vykdamas kūrinys veikia tik tiek, kiek dalyvauja pirmoje apvaizdos galioje, panašiai kaip įrankis juda tik tiek, kiek dalyvauja rankos kaip pirmojo veiksnio galioje. Todėl tie, kurie labiau dalyvauja dieviškosios apvaizdos galioje, yra dieviškosios apvaizdos vykdytojai tiems, kurie dalyvauja mažiau. Tačiau protingi kūriniai labiau už kitus joje dalyvauja, nes, kai apvaizda reikalauja ir tvarkos nurodymo, kuris duodamas pažinimo galia, ir nurodymo vykdymo, kuris atliekamas veikimo galia, protingi kūriniai dalyvauja abejose galiose, o visi kiti kūriniai dalyvauja tik veikimo galioje. Todėl protingais kūriniais dieviškoji apvaizda valdo visus kitus kūrinius.

Dail. Beato Angelico

RAKTAŽODŽIAI: Tomas Akvinietis, Suma prieš pagonis, apvaizda, Dievas.

KEY WORDS: Thomas Aquinas, Summa Contra Gentiles, providence, God.

- [3] Dar. Kokią nors galią Dievas kam nors duoda atsižvelgdamas į tos galios padarinį, nes geriausia visumos tvarka būna tada, kai kiekvienas nukreiptas į visus tuos gėrius, kurie iš jo prigimties gali atsirasti. Tačiau iš proto galios prigimties kyla nurodymas ir įsakymas, todėl matome, kad abiem – proto ir veikimo – galioms susijungus viename subjekte, veikimo galia vykdo proto galios nurodymus, pavyzdžiui, matome, kad žmogaus kūno galūnės juda valios įsakymu. Vaizdas nesikeičia, kai tos dvi galios priklauso skirtingiems subjektams, nes būtina, kad tie žmonės, kurie turi daugiau veikimo galios, būtų valdomi tų, kurie turi daugiau proto galios. Vadinasi, dieviškosios apvaizdos prigimtis reikalauja, jog protingi kūriniai valdytų kitus kūrinius.
- [4] Taip pat. Prigimtis reikalauja, kad dalinės galios būtų bendrųjų galių judinamos, kaip tai matyti tiek meno, tiek gamtos veikime. Tačiau žinoma, kad proto galia yra bendresnė už bet kurią veikimo galią, nes proto galia savyje turi bendrąsias formas, o kiekviena veikimo galia veikia tik kokia nors veikiančiajam priklausančia forma. Todėl būtina, kad proto galiomis būtų judinami ir valdomi visi kiti kūriniai.
- [5] Be to. Visur, kur įvesta galių tvarka, ta galia valdo kitą, kuri geriau pažįsta veiklos prasmę. Todėl meno veikloje matome, kad tas menas, kuriam priklauso tikslas ir kuris įprasmina visą meninę veiklą, vadovauja ir nurodinėja tam menui, kuris daro produktą, pavyzdžiui, laivų valdymo menas – laivų statybos menui; ir tas, kuris formuoja, nurodinėja tam, kuris ruošia medžiagą. O įrankiai, kuriems jokia prasmė nežinoma, yra tik valdomi. Kadangi tik protingi kūriniai gali pažinti kūrinių tvarkymo tikslus, tai jiems priklausys visų kitų kūrinių tvarkymas ir valdymas.
- [6] Dar. Tas, kuris esti savaime, yra priežastis to, kuris esti kito dėka. Tačiau tik protingi kūriniai veikia savaime, nes laisvu valios sprendimu jie yra savo veiklos šeiminkai, o kiti kūriniai prigimties būtinumu veikia taip, tarsi jie būtų kito judinami. Vadinasi, protingi kūriniai savo veikla judina ir tvarko kitus kūrinius.

LXXIX SKYRIUS

KAD ŽEMESNIAŠIAS PROTINGAS SUBSTANCIJAS
VALDO AUKŠTESNIOSIOS

- [1] Bet kadangi vieni protingi kūriniai yra aukštesni už kitus, kaip iš to, kas jau pasakyta², aišku, tai būtina, kad ir žemesniuosius protingos prigimties kūrinius valdytų aukštesnieji.
- [2] Be to. Jau minėta³, kad bendresnės galios judina dalines galias. Bet jau parodyta⁴, kad aukštesnės protingos prigimtys turi bendresnes formas. Vadinasi, jos valdo žemesniašias protingas prigimtis.
- [3] Taip pat. Arčiau prado esanti protinga galia valdo tą protingą galią, kuri yra toliau nuo prado. Tai matyti tiek spekuliatyviuose, tiek praktiniuose moksluose:

juk tas spekuliatyvus mokslas, kuris įrodymo pradmenis gauna iš kito, vadinamas pastarajam pavaldžiu; o tas praktinis mokslas, kuris artimesnis veiklos pradmeniu esančiam tikslui, yra architektoninis tolimesniojo atžvilgiu. Kadangi tarp protingų substancijų yra pirmajam pradui, t. y. Dievui artimesnės, kaip parodyta antroje knygoje⁵, tai jos valdys kitas.

- [4] Dar. Aukštesniosios protingos substancijos tobuliau priima dieviškosios išminties įtaką, nes kiekvienas ką nors priima tik jam būdingu būdu. Tačiau dieviškąją išmintimi valdoma viskas. Todėl būtina, kad dieviškojoje išmintyje labiau dalyvaujančios substancijos valdytų tas, kurios joje dalyvauja mažiau. Todėl žemesniašias protingas substancijas valdo aukštesniosios.
- [5] Aukštesniosios dvasios dar vadinamos ir angelais, ir tarnais: angelais, kadangi žemesniašias dvasias tvarko tarsi joms perduodamos nurodymus – mat angelas reiškia pasiuntinį; tarnais, kadangi net ir veikdamos su kūnais jos vykdo dieviškosios apvaizdos nurodymus, nes, pasak Aristotelio, tarnas yra *tarsi gyvas įrankis*⁶. Ir apie tai sakoma Psalmėje: *dvasias padarei savo pasiuntiniais ir tarnais žaibų liepsnas* (Ps 104, 4).

LXXX SKYRIUS

APIE ANGELŲ SUTVARKYMĄ VIENAS KITO ATŽVILGIU

- [1] Bet kadangi jau parodyta⁷, kad kūnus valdo dvasios, o kūnai turi tam tikrą tvarką, tai būtina, kad aukštesniusius kūnus valdytų aukštesniosios dvasinės substancijos, o žemesniusius – žemesniosios. Ir kadangi juo aukštesnė yra kuri nors substancija, juo jos galia visuotinesnė, o protingos substancijos galia yra visuotinesnė už kūno galią, tai aukštesnės tarp protingų substancijų turi galių, nepaaiškinamų jokia kūno galia ir todėl nėra susietos su jokia kūnu, tačiau žemesnės turi dalines galias, paaiškinamas kokiais nors kūniškais įnagiais, todėl būtina, kad jos būtų susietos su kūnais.
- [2] Bet aukštesnės protingos substancijos tobuliau iš Dievo priima dieviškąją potvarkį, nes jų galia visuotinesnė. Priėmimo tobulumas pasireiškia tuo, kad jos iki pat atskiribių pažįsta to potvarkio prasmę tuo, ką iš Dievo priima. Tačiau savo dieviškuosius potvarkius Dievas nuleidžia iki pat žemiausių protingų substancijų, kaip apie tai rašoma Jobo knygoje: *Kas gali suskaičiuoti jo pajėgų būrius? Kam ne užteka jo šviesa?* (Job 25, 3). Tačiau žemesnieji protai ją priima ne taip tobulai, kad joje regėtų ir galėtų pažinti apvaizdos tvarkai priklausančius atskirus dalykus, kuriuos privalo vykdyti, bet juos pažįsta tik apskritai, nes juo jie žemesni, juo nekonkretesnį dieviškosios tvarkos pažinimą priima per pirmąjį, iš Dievo gautą apšvietimą. Todėl žmogaus protas, kuris prigimtiniu pažinimu yra silpniausias, žino vien tai, kas bendriausia. Tad aukštesniosios protingos substancijos tiesiogiai iš Dievo gauna tobulą minėtos tvarkos pažinimą, kurį kitos, žemes-

- nės substancijos per pastarąsias turi gauti taip, kaip jau sakėme⁸, kad bendras mokinio pažinimas išstobulinamas pažinimu mokytojo, kuris žino atskirybės.
- [3] Todėl Dionisijas apie aukščiausias protingas substancijas, kurias vadina pirmaisiais hierarchais, t. y. šventosiomis viršenybėmis, traktato *Apie dangiškąją hierarchiją* septintame skyriuje rašo: *jos yra pašventintos ne kitų substancijų, bet pati Dievybė jas prie savęs pritraukia ir, kiek tai leistina, įveda į nematerialų ir nematomą kontempliacijos grožį ir į pažinias dieviškosios veiklos priežastis, o per jas, pasak jo, žemesniosios dangiškosios esybės gauna nurodymus*⁹. Vadinasi, šitaip aukštesnieji protai iš aukštesniojo prado gauna pažinimo tobulumą.
- [4] Tačiau kiekviename apvaizdos nurodyme padarinių tvarka kildinama iš veikiančiojo formos, nes padariniui iš priežasties būtina atsirasti pagal tam tikrą panašumą. Bet veikiantysis padariniams teikia savo formos panašumą atsižvelgdamas į kokį nors tikslą. Vadinasi, tikslas yra pirmasis apvaizdos nurodymo pradas, antrasis – veikiančiojo forma, trečiasis – pats padarinių tvarkos nurodymas. Todėl proto tvarkoje svarbiausia, kad nurodyta tvarka turėtų tikslą; toliau – formą; galiausiai, kad pats tvarkos nurodymas būtų pažinus savyje, o ne kokiam nors aukštesniame prade. Todėl menas, kuris svarsto tikslus, yra architektoninis menų, kurie svarsto formą, atžvilgiu, panašiai kaip laivyba laivų statybos atžvilgiu. O tas, kuris svarsto formą, yra architektoninis atžvilgiu to, kuris svarsto tik į formą nukreiptų judesių tvarką, panašiai kaip laivų statybos menas – amatininkų rankų darbo atžvilgiu.
- [5] Vadinasi, egzistuoja tam tikra [hierarchinė] tvarka protų, kurie dieviškąją apvaizdą tobulu pažinimu suvokia tiesiogiai pačiame Dieve, nes aukščiausi ir pirmiausi protai pačiame galutiniame tikslu suvokia apvaizdos tvarkos prasmę, kuri yra dieviškasis gerumas, tačiau vieni suvokia aiškiau už kitus. Ir jie vadinami serafimais, t. y. liepsnojančiais arba degančiais, nes liepsna įprasta žymėti stiprią tikslo meilę arba geismą. Todėl Dionisijas traktato *Apie dangiškąją hierarchiją* septintame skyriuje rašo, kad šiuo vardu paprastai reiškiamas pastarųjų uolumas, aistringumas ir lankstumas sprendžiant dieviškuosius reikalus bei žemesniųjų esybių vedimas į Dievą kaip į tikslą¹⁰.
- [6] Tačiau antrieji protai apvaizdos tvarkos prasmę tobulai pažįsta iš pačios dieviškosios formos. Ir jie vadinami cherubinais, kas reiškia pažinimo pilnatvę, nes pažinimas tobulinamas pažįstamo dalyko forma. Todėl Dionisijas sako, jog toks vardas reiškia, kad jie *gali kontemplanuoti dieviškojo grožio pirmąją veikiančiąją galią*¹¹.
- [7] O tretieji svarsto pačių dieviškųjų sprendimų tvarką. Ir jie vadinami *sostais*, nes sostas reiškia sprendimo galią, kaip sakoma: *sėdėdamas soste teisi teisingumą* (Ps 9, 5). Todėl Dionisijas teigia, jog šiuo įvardijimu norima pažymėti, kad jie yra *nuolankūs Dievo nešiotojai, pasiruošę įvykdyti visus dieviškuosius sumanymus*.
- [8] Tačiau tai, kas jau pasakyta, reikia suprasti ne taip, tarsi dieviškasis gerumas būtų viena, dieviškoji esmė – kita, daiktų tvarką laikantis pažinimas – trečia, o taip, kad tas pats dalykas svarstomas skirtingais požiūriais.

- [9] Taip pat ir tarp žemesniųjų dvasių, kurios dieviškųjų nurodymų, joms vykdyti privalomų, tobulą pažinimą gauna iš aukštesniųjų dvasių, turi būti [hierarchinė] tvarka. Mat tos, kurios tarp jų yra aukštesnės, turi bendresnio pažinimo galią, todėl pažįsta bendresnius dieviškosios tvarkos pradus ir priežastis, o žemesniosios pasiekia labiau dalines priežastis: juk aukštesnio proto būtų tas žmogus, kuris visą gamtos tvarką matytų dangaus kūnuose, negu tas, kuris, norėdamas tobulai pažinti, privalo matyti žemesniuosius kūnus. Todėl tos, kurios gali tobulai pažinti apvaizdos tvarką iš bendrųjų priežasčių, esančių viduryje tarp Dievo, kuris yra bendriausioji priežastis, ir dalinių priežasčių, yra viduryje tarp tų, kurioms pakanka svarstyti minėtos tvarkos prasmę pačiame Dieve, ir tų, kurioms būtina ją svarstyti dalinėse priežastyse. Ir Dionisijas jas pastato į vidurinę hierarchijos lygmenį, kuris, vadovaujamas aukštesniojo, vadovauja žemesniajam, kaip apie tai jis rašo traktato *Apie dangiškąją hierarchiją* aštuntame skyriuje¹².
- [10] Taip pat ir tarp šių protingų substancijų turi būti tam tikra tvarka. Mat visuotinis apvaizdos potvarkis pirmiausia paskirstomas daugybei vykdytojų. O tai pasiekama per *viešpatysčių* būrį, nes viešpataujantiems priklauso įsakinėti tai, ką kiti vykdo. Todėl Dionisijas traktato *Apie dangiškąją hierarchiją* aštuntame skyriuje rašo, kad *viešpataavimo vardas reiškia iškilimą virš bet kokios vergovės ir pavaldumo*¹³.
- [11] Antra, veikiantysis ir vykduojantis paskirsto potvarkį po įvairius padarinius šitaip jį padaugindamas. O tai padaroma per būrį *galybių*, kurių vardas, pasak Dionisijo¹⁴, reiškia tam tikrą vyrišką jėgą, visuose dieviško pavidalo veiksmuose pasireiškiančią tuo, kad dėl jokio silpnumo nenutraukia dieviško pavidalo judėjimo. Tai rodo, jog visuotinis veiklos pradus priklauso šiam būriui. Todėl atrodo, kad šis būrys atsakingas už dangaus kūnų judėjimus, iš kurių, kaip iš tam tikrų visuotinių priežasčių, gamtoje atsiranda daliniai padariniai. Todėl Evangelijoje pagal Luką tie judėjimai vadinami dangaus galybėmis, teigiant, kad *dangaus galybės bus sukrestos* (Lk 21, 26). Toms pačioms dvasioms, atrodo, priklauso ir atlikimas tų dieviškų darbų, kurie pranoksta gamtos tvarką, nes tokie darbai yra aukščiau iš visų dieviškų patarnavimų, todėl *Grigalius* teigia, jog *galybėmis vadinamos tos dvasios, kuriomis dažniausiai rodomi stebuklai*¹⁵. Ir jeigu dar yra kas nors visuotinio ir pirmo atliekant dieviškuosius patarnavimus, tai jiems dera priklausyti šiam būriui.
- [12] Trečia, padariniuose įsteigta visuotinė apvaizdos tvarka saugoma nuo iškraipymų, pažabojant tai, kas gali tą tvarką sutrikdyti. Ši užduotis patikėta *valdžių* būriui. Todėl Dionisijas ten pat rašo, kad *valdžių vardas reiškia „gerai sutvarkytą ir neiškraipytą dieviškųjų reikalų tvarką.“*¹⁶ O *Grigalius* sako, kad šiai tvarkai priklauso atremti priešingas valdžias¹⁷.
- [13] Tačiau žemiausios iš protingųjų substancijų yra tos, kurios dieviškosios apvaizdos tvarką iš dieviškojo šaltinio gauna tokia, kokia pažįstama iš dalinių priežasčių. Ir joms tiesiogiai pavesta tvarkyti žmonių reikalus. Todėl Dionisijas

apie jas sako, kad šis trečiasis substancijų būrys *savo ruožtu valdo žmogiškąsias hierarchijas*¹⁸. Žmogiškiems reikalams priskirtinos visos su žmogumi susijusios žemesniosios prigimties ir jam naudingos dalinės priežastys, kaip tai akivaizdu iš to, kas anksčiau buvo pasakyta¹⁹.

- [14] Tarp jų irgi egzistuoja tam tikra tvarka, nes atrodo, kad žmogiškuose reikaluose yra tam tikras bendrasis gėris, už kurį atsakingas *kunigaikštysčių* būrys. Todėl Dionisijas tame pačiame skyriuje rašo, kad žodis kunigaikštis reiškia tam tikrą *vadovaviną šventojoje tvarkoje*²⁰. Todėl Danielio knyga mini judėjų kunigaikštį Michaelį, ir persų kunigaikštį, ir graikų kunigaikštį (Dan 10,13–21). Vadinasi, karalysčių suskirstymas ir viešpatavimo perdavimas iš vienos tautos į kitą turi priklausyti šio būrio pareigoms. Taip pat atrodo, kad ir tų, kurie tarp žmonių yra valdovai, mokymas, kaip reikia valdyti jiems patikėtas valdas, priklauso tam pačiam būriui.
- [15] Yra ir tam tikras individualus gėris, priklausantis vienam žmogui, tačiau naudingas ne tik jam, bet ir daugeliui, pavyzdžiui, tai, kuo visi kartu ir kiekvienas atskirai privalo kliautis ir vadovautis, kaip tais dalykais, kurie priklauso tikėjimui ir Dievo garbinimui, ir panašiai. Visa tai priklauso *arkangelams*, apie kuriuos Grigalius sako, kad jie *skelbia svarbiausią*²¹, pavyzdžiui, Gabrielių arkangelu vadiname, nes mergelei jis paskelbė žodžio įsikūnijimą, kuriuo visi privalo tikėti.
- [16] Bet yra ir toks individualus gėris, kuris skirtas kiekvienam žmogui atskirai. Ir jis priklauso *angelams*, apie kuriuos Grigalius sako, kad jie *skelbia mažiau svarbius dalykus*²², todėl vadinami žmonių sergėtojais, kaip toje Psalmėje: *Juk jis palieps savo angelams, kad saugotų tave visur, kur tik eitume* (Ps 91, 11). Todėl ir Dionisijas sako²³, kad arkangelai yra viduryje tarp kunigaikštysčių ir angelų, turėdami bendrus vienu ir kitu bruožus: į kunigaikštystes jie panašūs tuo, kad vadovauja žemesniesiems angelams, ir tai teisinga, nes tai, kas priklauso žmonėms, turi būti paskirstyta atsižvelgiant į bendrąjį gėrį; į angelus – tuo, kad per angelus, kuriems pavesta skelbti žmonėms, jie mums atskleidžia tai, kas darytina kiekvienam atskirai. Taigi paskutinysis būrys bendrąjį vardą sau paėmė kaip rūšinį būtent todėl, kad yra įpareigotas mums skelbti tiesiogiai. Ir todėl arkangelo vardas yra sudarytas iš abiejų vardų, norint pasakyti, kad arkangelai yra tarsi angelų kunigaikščiai.
- [17] Tačiau Grigalius dangiškasias dvasias kitaip suskirsto²⁴, nes kunigaikštystes priskiria vidurinėms dvasioms, patalpindamas iš karto po viešpatysčių, o galybes priskiria žemiausioms, esančioms aukščiau arkangelų. Bet, idėmiau paversčius, tie du suskirstymai nelabai skiriasi. Mat, pasak Grigaliaus, kunigaikštystėmis vadinamos ne tos dvasios, kurios valdo tautas, o tos, *kurios vadovauja ir pačioms gerosioms dvasioms*, bei pirmos pradeda vykdyti dieviškuosius pavedimus. Juk sakoma, kad *vadovauti – tai būti pirma visų kitų*. Bet remdamiesi anksčiau išdėstytu suskirstymu sakėme, jog tai priklauso galybių tvarkai. Tačiau, pasak Grigaliaus, galybės gauna tam tikrus dalinius pavedimus, kai kuriuo nors

ypatingu atveju privalo padaryti bendrai tvarkai priešingą stebuklą. Dėl šios priežasties jos pakankamai teisingai priskiriamos žemesnėms dvasioms.

- [18] Abu šiuos suskirstymus galima patvirtinti Apaštalo žodžiais, nes Laiške efeziečiams jis rašo: *...Kristų... pasodino danguose savo dešinėje, aukščiau už visas kunigaikštystes, valdžias, galybes, viešpatystes...* (Ef 1, 20). Iš to matyti, kad, kildamas į viršų, jis virš kunigaikštysčių pastatė galybes, virš kurių patalpino viešpatystes. Šios tvarkos laikėsi Dionisijas. Tačiau Laiške kolosiečiams Apaštalas apie Kristų rašo: *...ar sostai, ar viešpatystės, ar kunigaikštystės, ar valdžios, – visa sukurta per jį ir jam* (Kol 1, 16). Iš to matyti, kad, pradėjęs sostais ir judėdamas iš viršaus žemyn, jis žemiau pastarųjų pastatė viešpatystes, po jomis – kunigaikštystes, o po pastarosiomis – galybes. Šios tvarkos laikėsi Grigalius.
- [19] Serafimai minimi Izaijo knygoje (Iz 6, 2–6); cherubinai – Ezekielio knygoje (Ez 9, 3; 10, 1–9 ir toliau); arkangelai – kanoniniame Judo laiške: *Kai arkangelas Mykolas, besiginčydamas su velniu*, ir t. t. (Jud 1, 9); angelai, kaip jau sakėme, – Psalmėse.
- [20] Tačiau visiems galių suskirstymams bendra tai, kad visos žemesniosios veikia aukštesniosios galia. Todėl tai, kas, kaip sakėme, priklauso serafimų būriui, visi žemesnieji būriai vykdo pastarojo galia. Panašiai reikia mąstyti ir kitų būrių santykius.

LXXXI SKYRIUS

APIE ŽMONIŲ SUTVARKYMĄ VIENAS KITO
IR KITŲ DALYKŲ ATŽVILGIU

- [1] Tarp kitų protingų substancijų pats žemiausias lygmuo priklauso žmonių sieloms, nes, kaip jau sakyta²⁵, pradžioje jos gauna tik tam tikrą bendrą dieviškosios apvaizdos tvarkos pažinimą, o į tobulą, atskirus dalykus siekiantį pažinimą jos turi būti atvestos per tuos daiktus, kuriuose dieviškosios apvaizdos tvarka jau įsteigta. Todėl sielos privalo turėti kūniškus organus, kuriais iš kūniškų daiktų semtųsi pažinimo. Tačiau dėl savo proto šviesos silpnumo jos negali pasiekti tobulo žmogiškų dalykų pažinimo, nebent aukštesniosios dvasios joms padėtų, vykdydamos dievišką paliepimą, kad žemesniosios dvasios per aukštesniąsias įgytų tobulumą, kaip jau buvo parodyta²⁶. Bet kadangi žmogus kažkaip dalyvauja proto šviesoje, tai dieviškosios apvaizdos paliepimu jam pajungti visi neprotingi gyvūnai, prote niekaip nedalyvaujantys. Todėl Pradžios knygoje rašoma: *Padarykime žmogų pagal mūsų paveikslą ir panašumą, – kitaip tariant, turintį protą; tevaldo jie ir jūros žuvis, ir padangių sparnuočius, ir galvijus, ir visus laukinius žemės gyvulius, ir visus žemėje šliaužiojančius roplius!* (Pr 1, 26).
- [2] Neprotingi gyvūnai, nors stokoja proto, tačiau turi tam tikrą pažinimą ir todėl dieviškosios apvaizdos tvarkoje yra aukščiau augalų ir kitų daiktų, kurie paži-

- nimo neturi. Todėl Pradžios knygoje rašoma: *Štai aš jums daviau visus, visoje žemėje sėklą teikiančius augalus ir visus medžius, kurie veda vaisius su sėklomis; jie bus jums maistas. O visiems laukų gyvuliams, visiems padangių paukščiams ir visiems žeme rėpliojantiems gyvūnams, turintiems gyvybės alsavimą, {daviau} maistui visus žaliuosius augalus [Pr 1, 29–30].*
- [3] O tarp tų, kurie pažinimo visiškai stokoja, vienas yra aukščiau už kitą pagal veikimo galią, nes jie apvaizdos tvarkoje dalyvauja tik kaip vykdytojai.
- [4] Kadangi žmogus turi ir protą, ir jusles, ir kūnišką galią, tai visa tai dieviškosios apvaizdos paliepinu pagal panašumą į visatoje esančią tvarką tarpusavyje sutvarkyta taip, kad kūnas pajungtas juslinei ir protinei galiai kaip jų įsakymų vykdytojas, o juslinė galia paklūsta protinei ir vykdo jos paliepinus.
- [5] Tuo pačiu pagrindu ir tarp žmonių egzistuoja [hierarchinė] tvarka. Mat iš prigimties viešpatuoja tie, kurie kitus pranoksta protu. O tiems, kurie stokoja proto, bet turi stiprų kūną, prigimtis, atrodo, skyrė vergauti, kaip rašo Aristotelis savo Politikoje²⁷. Ir tai sutampa su Saliamono mintimis, išsakytomis Patarlių knygoje: *kvailys yra išmintingųjų vergas (Pat 11, 29)*. Ir Išėjimo knygoje rašoma: *turėtum paieškoti visoje tautoje pajėgių vyrų – vyrų, bijančių Dievo, patikimų ir sąžiningų. Paskirk tokius vyrus jiems kaip pareigūnus tūkstančiams, šimtams, penkiasdešimtims ir dešimtims (Iš 18, 21)*.
- [6] Bet kaip vieno žmogaus veikloje netvarka atsiranda dėl to, kad protas paklūsta juslinei galiai, o juslinė galia dėl kūne esančios netvarkos paklūsta kūno judėjimui, kaip tai matyti šlubuojančiųjų atveju, taip ir žmonių valdyje netvarka atsiranda dėl to, kad vadovauja ne tas, kuris kitus pranoksta protu, o tas, kuris arba kūno galia uzurpavo valdžią, arba buvo paskirtas valdyti vadovaujantis emocijomis. Tokios netvarkos nenutyli nė Saliamonas, Ekleziasto knygoje sakantis: *Mačiau po saule kitą blogį tarsi klaidą, kylančią iš paties valdovo: kvailystė iškelta į daugį aukštų vietų (Koh 10, 5–6)*. Tačiau tokia netvarka dieviškosios apvaizdos nepaneigia, nes, Dievui leidus, atsiranda iš žemesniųjų veiksnių trūkumų, kaip tai pasakyta ir apie kitas blogybes²⁸. Tokia netvarka ir prigimties tvarką ne visiškai išardo, nes kvailių viešpatavimas yra silpnas, nebent būtų sustiprintas išmintingųjų patarimais. Todėl Patarlių knygoje rašoma: *Užmojai subręsta pasitarimais, kariauk protingai apsvarstydamas (Pat 20, 18)*; ir toliau: *Būti išmintingam yra geriau, negu būti stipriam; žinojimas yra svarbesnis už jėgą. Juk tik išmintingai vadovaujant gali kariauti, o pergalė priklauso nuo daug patarėjų (Pat 24, 5–6)*. Bet kadangi patarėjas vadovauja tam, kuris patarimą priima, ir tam tikru būdu jį valdo, tai Patarlių knygoje rašoma, kad *sumanus tarnas valdys nemokšą sūnų (Pat 17, 2)*.
- [7] Todėl akivaizdu, kad dieviškoji apvaizda tvarką įveda visiems daiktams; vadinasi, tiesa yra tai, ką Apaštalas teigia Laiške romiečiams: *tai, kas iš Dievo, yra sutvarkyta (Rom 13, 1)*²⁹.

LXXXII SKYRIUS

KAD ŽEMESNIUOSIUS KŪNUS
DIEVAS VALDO PER DANGAUS KŪNUS

- [1] Bet kaip egzistuoja aukštesniosios ir žemesniosios protingos substancijos, taip yra ir kūniškosios substancijos. O protingąsias substancijas aukštesniosios valdo taip, kad dieviškosios apvaizdos potvarkis nuosekliai nusileistų iki pat žemiausiujų daiktų, kaip jau buvo sakyta³⁰. Taigi dėl tos pačios priežasties žemesnieji kūnai yra tvarkomi per aukštesniuosius.
- [2] Toliau. Juo aukštesnę vietą užima kūnas, juo jis yra formalesnis, ir todėl protin-ga manyti, kad jis yra žemiau esančiojo vieta. Mat formai, kaip ir vietai, priklaus-o talpinti: juk vanduo yra formalesnis už žemę, oras – už vandenį, ugnis – už orą. Bet dangaus kūnai užima visų aukščiausią vietą. Vadinasi, jie yra visų for-maliausi ir aktyvesni. Vadinasi, jie daro poveikį žemesniesiems kūnams. Todėl per juos tvarkomi žemesnieji kūnai.
- [3] Taip pat. Tas, kuris savo prigimtimi yra tobulas be priešybės, turi visuotinesnę galią negu tas, kuris savo prigimtimi tobulinamas su priešybe, nes priešybė yra iš giminę ribojančių ir apibrėžiančių skirtybių. Todėl pažinime protu, kadangi jo galia yra visuotinė, priešybių rūšys nėra priešingos, nes jos yra kartu. Tačiau dangaus kūnai savo prigimtimi yra tobuli be jokios priešybės, nes nėra nei lengvi, nei sunkūs, nei karšti, nei šalti. O žemesnieji kūnai savo prigimtimi to-bulinami tik su kokia nors priešybe. Tai rodo ir jų judėjimas, nes dangaus kūnų judėjimui ratu nėra nieko priešingo, todėl prievartos juose negali būti, tačiau žemesniųjų kūnų judėjimui būdingos priešybės, būtent judėjimas žemyn ir aukš-tyn. Vadinasi, dangaus kūnai turi visuotinesnę galią negu žemesnieji kūnai. Tačiau iš to, kas jau pasakyta³¹, visuotinės galios yra dalinių judintojos. Todėl dangaus kūnai judina ir tvarko žemesniuosius kūnus.
- [4] Anksčiau parodyta³², kad per protingas substancijas valdoma visa kita. Tačiau dangaus kūnai į protingąsias substancijas yra panašesni negu kiti kūnai, nes jie yra neirūs. Taip pat yra joms artimiausi, nes, kaip jau parodyta³³, per jas tiesio-giai judinami. Todėl per juos valdomi žemesnieji kūnai.
- [5] Be to. Reikia, kad pirmasis judėjimo pradas būtų kas nors nejudančio. Vadina-si, tie, kurie labiau priartėja prie nejudėjimo, turi būti kitų judintojais. Bet dan-gaus kūnai prie pirmojo prado nejudėjimo priartėja labiau negu žemesnieji, nes yra judinami tik vienos rūšies judėjimu, o kiti kūnai judinami visomis judėjimo rūšimis. Todėl dangaus kūnai judina ir tvarko žemesniuosius kūnus.
- [6] Toliau. Bet kurioje giminėje pirmas yra priežastis tų, kurie paskesni. Tačiau tarp judėjimų pirmas yra dangaus judėjimas. Pirma, todėl, kad judėjimas erdvėje yra pirmas iš visų judėjimų. Taip pat ir laike, nes, kaip įrodyta *Fizikos* aštuntoje kny-goje³⁴, jis vienintelis gali būti amžinas. Ir prigimtimi, kadangi, jam nesant, negali būti jokio kito, nes kas nors padidinamas tik pakeitimu, kuriuo tas, kuris anksčiau buvo nepanašus, pakeičiamas ir tampa panašus, o pakeitimas galimas tik esant ankstesnės vietos pakeitimui, nes tam, kad pakeitimas būtų atliktas, reikia, jog

- keičiantysis dabar būtų arčiau keičiamojo negu buvo anksčiau. Taip pat jis yra pirmesnis tobulumu, nes judėjimas erdveje nekeičia to, kas yra daikte, o vien ką nors, kas jam išoriška, todėl priklauso jau tobulam daiktui. Antra, todėl, kad tarp erdvinių judėjimų judėjimas ratu yra pirmesnis. Ir laike, nes, kaip įrodyta *Fizikos* aštuntoje knygoje³⁵, tik jis gali būti amžinas. Ir prigimtimi, nes yra paprastesnis ir vientisesnis, kadangi neskirstomas į pradžia, vidurį ir pabaigą, bet visas yra tarsi vidurys. Taip pat ir tobulumu, nes kreipiamas į pradžia. Trečia, nes tik dangaus judėjimas yra visada taisyklingas ir vienodas, o prigimtinio sunkių ir lengvų daiktų judėjimo pabaigoje įvyksta greičio padidėjimas, o prievartinio – sulėtėjimas. Todėl reikia, kad dangaus judėjimas būtų visų kitų judėjimų priežastis.
- [7] Dar. Kaip apskritai nejudrus siejasi su judėjimu apskritai, taip nejudrus to konkretaus judėjimo atžvilgiu siejasi su tokiu judėjimu. Bet jau įrodyta³⁶, kad visiškai nejudrus yra visų judėjimų pradai. Vadinasi, tas, kuris yra nejudrus kaitos atžvilgiu, yra kiekvieno pakitimo pradai. Tačiau iš visų kūnų tik dangaus kūnai yra nekintantys, kaip rodo jų padėtis, kuri visada vienoda. Vadinasi, dangaus kūnas yra kaitos priežastis visų, kurie keičiami. O kaita šiuose žemesniuose kūnuose yra visų judėjimų pradai, nes dėl kaitos jie didėja ir randasi. Tačiau radimosi priežastis pati savaime yra sunkių ir lengvų kūnų erdvinio judėjimo priežastis. Todėl būtina, kad dangaus būtų visų žemesniųjų kūnų judėjimų priežastis.
- [8] Tad akivaizdu, kad žemesniuosius daiktus Dievas valdo per dangaus kūnus.

LXXXIII SKYRIUS

IŠDĖSTYTŲ SKYRIŲ EPILOGAS

- [1] Iš viso to, kas jau išdėstyta, galime daryti išvadą, kad pats Dievas sumanė ir įvedė visą daiktams duotą tvarką. Todėl šiuos Jobo knygos žodžius: *Argi kas nors kitas patikėjo jam žemę ir pavedė visą pasaulį?* (Job 34, 13), Grigalius aiškina šitaip: *suprantama, kad pasaulį valdo tas, kuris jį sukūrė*³⁷. Ir Boetijus *Filosofijos paguodos* trečioje knygoje rašo: *Dievas pats viską tvarko*³⁸.
- [2] Bet kiek tai susiję su vykdymu, žemesniuosius valdo per aukštesniuosius. Kūnus valdo per dvasias. Todėl Grigalius *Dialogų* ketvirtoje knygoje rašo: *šiam regimame pasaulyje viskas gali būti valdoma tik per nematomus kūrinčius*. O žemesniosios dvasios valdomos per aukštesniašias. Todėl Dionisijas traktato *Apie dangiškąją hierarchiją* ketvirtoje knygoje rašo, kad *protingos dangiškosios esmės pirmiausia į save priima dieviškąją apšvietimą, o į mus nuleidžia to, kas mus pranoksta, apraišką*³⁹. Taip pat ir žemesniuosius kūnus valdo per aukštesniuosius. Todėl Dionisijas traktato *Apie Dievo vardus* ketvirtame skyriuje rašo, kad *saulė sukelia regimų kūnų atsiradimą ir skatina gyvybę, ir maitina, ir augina, ir tobulina, ir apvalo, ir atnaujina*⁴⁰.
- [3] Apie tuos pačius dalykus kalba Augustinas traktato *Apie Trejybę* trečioje knygoje: *kaip grubesnius ir žemesnius kūnus tam tikru būtu valdo subtilesni ir galingesni, taip visus kūnus valdo protinga gyvenimo dvasia, o protingą nusidėjęlio dvasią – protinga teisuolio dvasia*⁴¹.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, antroji knyga. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas. Vilnius: Logos, 2003, sk. 46.
- ² Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, antroji knyga, sk. 91, 95.
- ³ Žr. šio vertimo 78 skyrių.
- ⁴ Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, antroji knyga, sk. 98.
- ⁵ Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, antroji knyga, sk. 95.
- ⁶ Aristotelis, *Nikomacho etika*. Iš senosios graikų k. vertė J. Dumčius. Kn. Aristotelis, *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 225 (VIII, 11; 1161b 4–5).
- ⁷ Žr. šio vertimo 78 skyrių.
- ⁸ Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, trečioji knyga, 75 sk. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas, *Logos*, 2013, Nr. 74, p. 144–146.
- ⁹ Dionysios Areopagites, *De caelesti hierarchia* VII, 2. J. P. Migne, PG 3, p. 208 C–209 A. Žr. <http://archive.org/details/Patrologia_Graeca_vol_003>
- ¹⁰ Ten pat, VII, 1, p. 205 B–C.
- ¹¹ Ten pat, p. 205 C–D.
- ¹² Ten pat, VIII, 1 p. 240 B.
- ¹³ Ten pat, p. 237 C.
- ¹⁴ Ten pat, p. 237 D–240.
- ¹⁵ Gregorius Magnus, *Homiliae in Evangelia* II, hom. 34, 10 (PL 76, 1251 C).
- ¹⁶ Dionysios Areopagites, *De caelesti hierarchia* VIII, 1, p. 240 A.
- ¹⁷ Gregorius Magnus, *Homiliae in Evangelia* II, hom. 34, 10, J. P. Migne, PL 76, p. 1251 C–D. Žr. <<http://archive.org/stream/patrologiaecurs101unkngoog#page/n4/mode/2up>>
- ¹⁸ Dionysios Areopagites, *De caelesti hierarchia* XI, 2, p. 260 B.
- ¹⁹ Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, trečioji knyga. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas, *Logos*, 2010, Nr. 64, p. 132–134.
- ²⁰ Dionysios Areopagites, *De caelesti hierarchia* XI, p. 257 B.
- ²¹ Gregorius Magnus, *Homiliae in Evangelia* II, hom. 34, 8, p. 1250 D.
- ²² Ten pat, p. 1250 C–D.
- ²³ Dionysios Areopagites, *De caelesti hierarchia* XI, p. 257 C–260 A.
- ²⁴ Gregorius Magnus, *Homiliae in Evangelia* II, hom. 34, 8–10, p. 1250 C–1252 B.
- ²⁵ Žr. šio vertimo 80 skyrių.
- ²⁶ Žr. šio vertimo 79 skyrių.
- ²⁷ Aristotelis, *Politika*. Iš senosios graikų k. vertė M. Strockis. Vilnius: Margi raštai, 2009, p. 8 (1252a 31–34).
- ²⁸ Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, trečioji knyga. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas, *Logos*, 2012, Nr. 73, p. 102–104.
- ²⁹ Česlovo Kavaliausko vertime ši citata atrodo kitaip: *Kiekvienas žmogus tebūna klusnus viešajai valdžiai, nes nėra valdžios, kuri nebūtų iš Dievo, o kurios yra – tos Dievo nustatytos*.
- ³⁰ Žr. šio vertimo 78 skyrių.
- ³¹ Ten pat.
- ³² Ten pat.
- ³³ Žr. šio vertimo 80 skyrių.
- ³⁴ Aristotle, *Physica* VIII, 7 (261a 27–b 7). Žr. <<http://classics.mit.edu/Aristotle/physics.8.viii.html>>
- ³⁵ Ten pat, VIII, 8 (261b 27–262b 8).
- ³⁶ Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, pirmoji knyga. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas. Vilnius: Logos, 1999, p. 41–57, sk.13.
- ³⁷ Gregorius Magnus. *Moralia* XXIV, 20, J. P. Migne, PL 76, p. 314 B. Žr. <http://archive.org/stream/patrologiaecurs101unkngoog#page/n4/mode/2up>
- ³⁸ Anicijus Manlijus Severinas Boetijus. *Filosofijos paguoda*. Iš lotynų k. vertė L. Lozuraitytė. Vilnius: Alma littera, 2000, III kn. 12, p.159.
- ³⁹ Dionysios Areopagites. *De caelesti hierarchia* IV, 2, p. 180 B.
- ⁴⁰ Dionysios Areopagites. *De divinis nominibus* IV, 4, p. 700 A.
- ⁴¹ Augustinus. *De Trinitate* III, IV, 9, J. P. Migne, PL 42, p. 873. Žr. <http://classicsindex.wikispaces.com/migne_PL>

Iš lotynų kalbos vertė
doc. dr. Gintautas VYŠNIAUSKAS,
Klaipėdos universitetas

Versta iš S. Thomae de Aquino *Summa contra gentiles*, Romae, Apud sedem commissionis Leoninae et apud libreriam Vaticanas, Desclee et C. Herder, 1934.